

УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ: ВІД ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДО СПІВПРАЦІ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

LAND RESOURCES MANAGEMENT: FROM ENVIRONMENTAL SECURITY TO COOPERATION WITH THE PUBLIC FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Стаття присвячена актуальним питанням управління земельними ресурсами в Україні з акцентом на екологічну безпеку та сталий розвиток. У статті проаналізовано основоположні принципи, які покликані забезпечити збереження та захист навколишнього природного середовища. Розглядаються основні проблеми, з якими стикається Україна у сфері землекористування, включаючи низьку продуктивність земель, проблеми з ефективним власником, стратегічні та цінові неузгодженості, а також слабку ефективність взаємодії між владою та громадськістю. Підкреслено значення активної участі громадськості у формуванні політики землекористування, яка може сприяти виробленню ефективних механізмів управління земельними ресурсами, адаптованих до сучасних викликів. Акцент робиться на важливості інтеграції екологічних стандартів у стратегії управління земельними ресурсами, забезпеченні прозорості земельних відносин та розробці сучасних напрямів екологізації землекористування. Особливу увагу приділено дослідженням, які висвітлюють потенціал земельних відносин, взаємозв'язок між екологічними вимогами та використанням земель, а також досвід світових практик у цьому напрямі. Сформуовано рекомендації щодо покращення стратегій управління земельними ресурсами, зокрема через зміцнення законодавчої бази, стимулювання участі громадян, використання інноваційних технологій, розвиток освітніх програм, та наголошено на необхідності комплексного підходу до вирішення викликів, що стоять перед Україною у сфері землекористування та екологічної безпеки. У статті акцентовано увагу на важливості екологічної складової та ефективній взаємодії між владою та громадськістю.

Ключові слова: управління, земельні ресурси, землекористування, земельні від-

носини, екологічна безпека, сталий розвиток.

The article is devoted to topical issues of land management in Ukraine with an emphasis on environmental safety and sustainable development. The article analyzes the fundamental principles that should ensure the preservation and protection of the natural environment. The main problems facing Ukraine in the field of land use are examined, including low productivity of land, problems with effective ownership, strategic and price inconsistencies, and weak interaction between the authorities and the public. The importance of active participation of the public in the formation of land use policy, which can contribute to the development of effective land management mechanisms adapted to modern challenges, has been updated. Emphasis is placed on the importance of integrating environmental standards into the strategy of land resource management, ensuring transparency of land relations, and developing modern trends in land use greening. Particular attention is paid to studies that highlight the potential of land relations, the relationship between ecological requirements and land use, as well as the experience of world practices in this direction. Recommendations for improving land resources management strategies were formulated, in particular through strengthening the legislative framework, stimulating citizen participation, using innovative technologies, developing educational programs, and emphasized the need for a comprehensive approach to solving the challenges facing Ukraine in the field of land use and environmental security. The article emphasizes the importance of the environmental component and effective interaction between the authorities and the public.

Key words: management, land resources, land relations, environmental security, sustainable development.

УДК 351:332.3
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2023.37.26>

Михайловська О.В.

д. наук з держ. упр., доцент,
професор кафедри менеджменту
та адміністрування, Національний
університет «Чернігівська політехніка»

Постановка проблеми. Основоположні принципи сталого (збалансованого) розвитку визначають як головне завдання збереження та захист навколишнього природного середовища [1]. Водночас тренди в області сучасного використання землі в Україні демонструють, що проблема ефективного використання та захисту земельного ресурсного потенціалу досі залишається невирішеною. У контексті сучасного соціально-економічного прогресу суспільства земельні ресурси завжди відіграють вирішальну роль. Вони становлять основу економічної активності, слугують територіальним активом, фундаментом для сільськогосподарської та лісової діяльності, а також виступають важливим елементом у формуванні капіталу, а значення земельних ресурсів

у контексті сталого розвитку підтверджують сучасні науковці та практики всього світу.

Отже, актуальність проблеми екологічної безпеки в сучасному світі набуває все більшого значення. Для України одним з проблемних питань є земельні відносини. При цьому, у рамках представленої статті акцент робиться на важливості залучення громадськості до процесу прийняття рішень у цій сфері. Активна участь громадян сприяє виробленню ефективних механізмів управління земельними ресурсами, що враховують потреби екологічної безпеки та сталого розвитку. Врахування екологічних стандартів та забезпечення прозорості земельних відносин є ключовими для побудови збалансованої взаємодії між людиною та природою, що забезпечує збереження

природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Сьогодні проблеми екологічної безпеки розглядаються науковцями у фокусі стану захищеності кожної окремої людини, суспільства, держави від надмірної загрозової екологічної небезпеки [2], а екологічні питання використання земельних ресурсів пов'язані з низькою продуктивністю земель, відсутність ефективного власника, неправильною стратегією використання земель, невідповідністю цінової політики та з низькою ефективністю співпраці в системі «влада-громадськість». Такі умови вимагають розробки та застосування ефективних інструментів для забезпечення екологічної безпеки у стратегічній перспективі. При цьому особливої уваги також потребує активізація зусиль створення соціальних умов для формування у суспільстві екологічної політики у напрямі охорони та відтворення земель [3]. Посилюється і важливість розробки сучасних напрямів екологізації землекористування в Україні [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, що стосуються дослідження тематики даної статті широко досліджуються у наукових працях сучасних дослідників: М. Хилько (екологічна безпека), А.Третяк, В. Третяк, О. Будзак, М. Хвесик (потенціал земельних відносин, екологія землекористування), Л. Потравка, Н. Дудяк, О. Строганов (умови розбудови земельних відносин у контексті сталого розвитку), Т. Калина, С. Шушулков, Т. Арзуманян (земельно-ресурсний потенціал та його роль у сталому розвитку), І.Стебляк (розвиток земельних відносин у системі реформування національної економіки), Г. Шарий, В. Тимошевський, Р. Міщенко, І. Юрко. (загальні питання управління земельними ресурсами), П. Романович, Я. Костецький, М. Брик (цифровізація управління земельними ресурсами) та багатьох інших авторів.

Метою статті є аналіз сучасного стану та визначення перспектив розвитку державного управління земельними ресурсами в Україні, з акцентом на залучення громадськості до процесу прийняття рішень у сфері землекористування для забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу.

Загальновідомо те, що земля є одним з основних природних ресурсів й найважливішим чинником економічного зростання нашої країни. Державне управління земельними ресурсами сьогодні стикається з рядом ключових викликів, які вимагають комплексних рішень та пошуку інноваційних підходів (збереження родючості ґрунтів, конфлікти за земельні ресурси, зміни клімату, законодавче регулювання, незаконне захоплення земель,

охорона біорізноманіття, технологічна модернізація, соціальна справедливість, інтеграція міжнародного досвіду тощо). Ефективне вирішення цих викликів вимагає комплексного підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін, включаючи громадськість, а також розробки політики, яка б враховувала як економічні, так і екологічні аспекти землекористування.

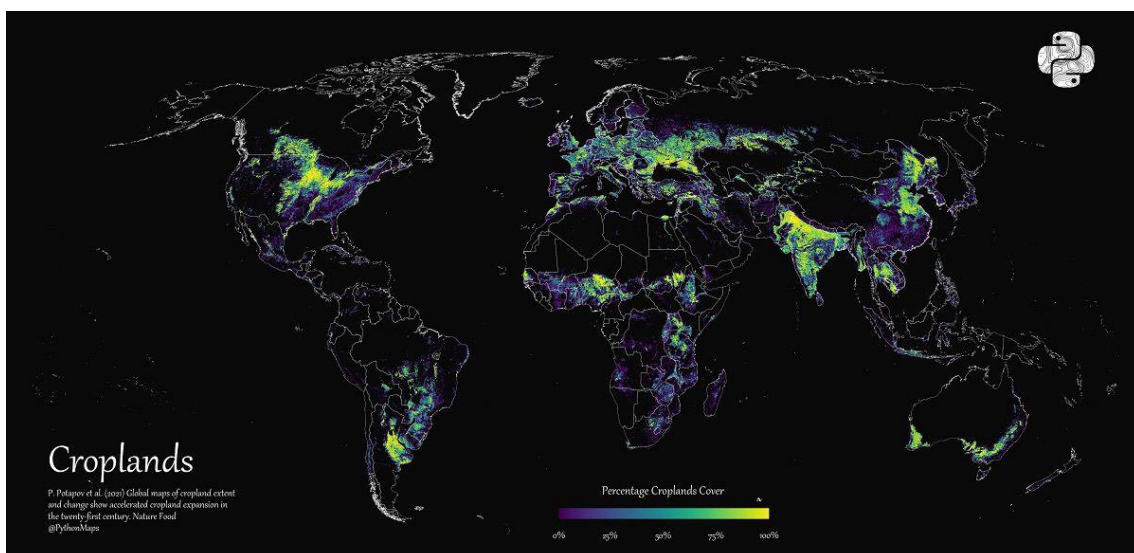
Поточний стан державного управління земельними ресурсами характеризується прагненням до оптимізації використання землі, збереження її родючості та раціонального природокористування. Проте, виклики, такі як активні військові дії на території нашої держави, незаконне захоплення земель, ерозія ґрунтів, забруднення та недостатнє законодавче регулювання, продовжують ускладнювати ефективне управління. Водночас інтеграція інноваційних технологій у даній сфері відкриває нові можливості для сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки.

Так, перспективи розвитку державного управління земельними ресурсами вимагають зосередження на покращенні законодавчої бази, забезпеченні прозорості у використанні земель та залученні громадськості до процесів прийняття рішень. Акцент на сталому розвитку, охороні біорізноманіття та адаптації до змін клімату буде сприяти збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь.

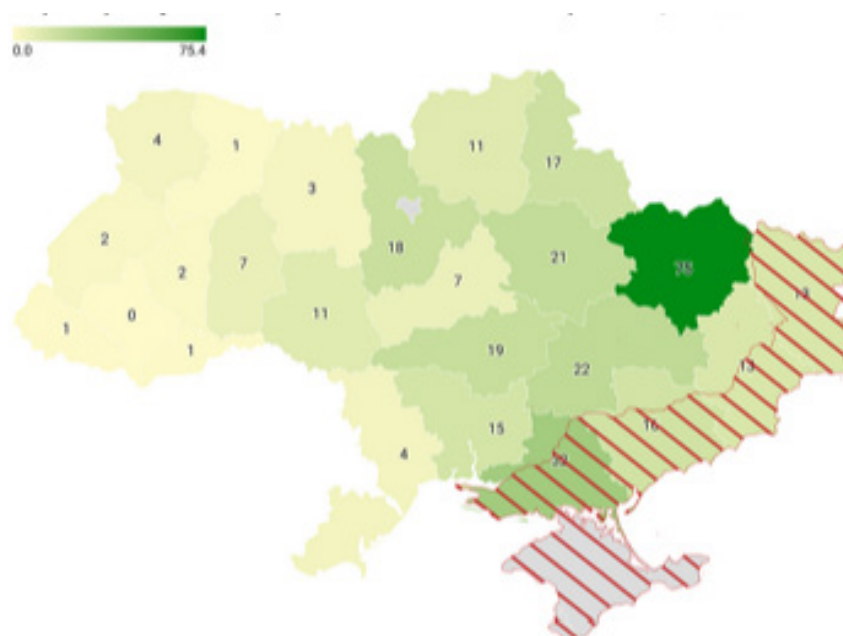
Земельний капітал у структурі економічних активів національного багатства України посідає одне із провідних місць (рис. 1), тому реформування у даній сфері є важливою складовою подальшого розвитку держави.

Однак варто наголосити на втратах ринку землі через повномасштабне вторгнення (Рис. 2), яке призвело до значних змін у землекористуванні та доступності земельних ресурсів. Зокрема, знищення інфраструктури, забруднення ґрунтів, втрати родючих земель та переміщення населення створюють додаткові виклики для відновлення та ефективного управління земельними ресурсами. Ці умови вимагають адаптації стратегій управління, з метою не лише відновлення пошкоджених територій, а й забезпечення сталого розвитку та захисту екологічного балансу в умовах нових викликів.

Для усунення проблемних питань та посилення екологічної безпеки й сприяння сталому розвитку необхідно посилювати активність громадськості у формуванні політики землекористування. Зазначимо, що участь громадськості у даному процесі є ключовою для розробки ефективних, справедливих і прийнятних стратегій управління земельними ресурсами. Громадяни, як безпосередньо зацікавлені сто-

Рис. 1. Світовий розподіл орних земель придатних для сільського господарства [5]

Рис. 2. Втрати ринку землі через повномасштабне вторгнення, млн дол [6]

рони, роблять цінний вклад у визначення пріоритетів, ідентифікацію проблем і розробку рішень, що сприяють сталому розвитку та екологічній безпеці. Через процеси консультацій та обговорень громадськість допомагає виявити різні точки зору та потреби, що дозволяє формулювати політику, яка враховує інтереси різних груп населення. Активна участь громадян також забезпечує прозорість та відповідальність у процесі ухвалення рішень, підвищуючи довіру до органів влади та зменшуючи конфлікти за земельні ресурси. Крім того, моні-

торинг та оцінка політики землекористування з боку громадськості сприяють відстеженню її ефективності та коригуванню стратегій управління з метою досягнення кращих результатів. Отже, залучення громадськості є фундаментом для створення інклюзивної, ефективної та сталої політики землекористування.

Приклади ефективної взаємодії між владою та громадськістю в інших країнах в різних сферах життєдіяльності суспільства та у сфері землекористування і захисту земельних ресурсів представлені в таблиці 1.

Успішні приклади залучення громадськості до важливих сфер життєдіяльності

Країна	Приклад
Південна Корея	є світовим лідером у сфері електронного урядування, що забезпечує ефективний зв'язок між громадськістю та урядовими структурами через онлайн-платформи. Це дозволяє громадянам легко отримувати урядові послуги, подавати скарги та пропозиції, а також брати участь у голосуваннях і опитуваннях.
Естонія	вважається піонером у впровадженні цифрової демократії. Країна використовує систему електронного голосування, що дозволяє громадянам активно брати участь у політичному житті країни, забезпечуючи високий рівень участі у голосуваннях.
Канада	широко використовує громадські слухання як інструмент для забезпечення участі громадськості у процесі формування політики, особливо у сферах екології та розвитку інфраструктури. Це дозволяє зібрати різноманітні думки та знайти баланс інтересів.
Швеція	забезпечує високий рівень участі громадян у місцевому самоврядуванні через місцеві ради, де громадяни можуть впливати на рішення, що стосуються розвитку їхніх громад, від освіти та охорони здоров'я до планування міського простору.
Нідерланди	є світовим лідером у галузі управління водними ресурсами та захисту від повеней, що має важливе значення для землекористування. Влада активно залучає громадськість до планування водогосподарських проєктів через публічні консультації та участь у проєктах з водозахисту.
Німеччина	реалізуються проєкти "зеленого" містобудування, які передбачають створення парків, зелених дахів та інших елементів зеленої інфраструктури, щоб покращити екологію міських територій. У цих проєктах активно використовуються ідеї та ініціативи громадськості.
Австралія	уряд взаємодіє з корінними народами для захисту їхніх земельних прав та підтримки сталого землекористування. Це включає участь корінних громад у процесах прийняття рішень та використання традиційних знань у землекористуванні.
Бразилія	реалізуються програми збереження Амазонського лісу, які передбачають залучення місцевих громад до охорони лісів, моніторингу незаконної вирубки дерев та розвитку

Складено автором на основі [7, 8, 9, 10, 11, 12]

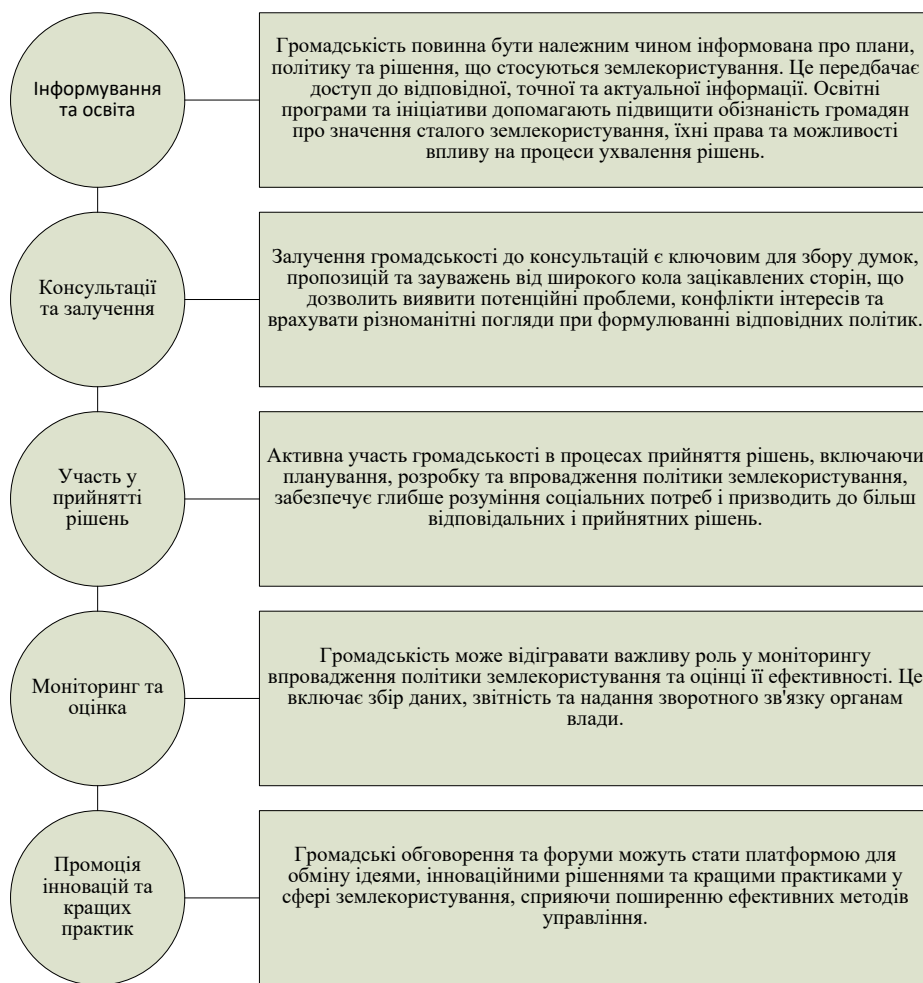
Такі приклади підкреслюють важливість та ефективність громадської участі у формуванні політики на різних рівнях управління, показуючи, що активна взаємодія між владою та громадськістю є ключем до розвитку сталого та інклюзивного суспільства. Водночас участь громадськості є ключовою для успіху цих ініціатив.

Стратегії державного управління земельними ресурсами мають важливе значення для забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки держави. Основною метою цих стратегій є раціональне використання та охорона земельних ресурсів, забезпечення їх продуктивності та біорізноманіття для поточних та майбутніх поколінь. Серед основних напрямків цих стратегій можна виокремити: 1) інтегроване планування та землеустрій (включає оцінку земельних потреб, визначення призначення земель та розробку планів їх використання, що дозволяє збалансувати аграрні, промислові, рекреаційні та охоронні потреби суспільства); 2) захист земель від ерозії, забруднення, засолення, інших форм деградації та біорізноманіття (включає розробку та впровадження методів охоронного землеробства, лісового господарства та водного господарства, а також створення заповідників і національних парків для збереження природних екосистем); 3) державне регулювання викори-

стання землі через законодавство та нормативні акти (дозволяє запобігти неконтрольованій забудові, забрудненню та втраті родючих ґрунтів, а встановлення чітких правил використання землі сприяє її ефективному управлінню); 4) взаємодія з громадськістю та залучення громадян до процесів ухвалення рішень (громадські слухання, консультації та участь у моніторингових програмах забезпечують прозорість та відповідальність); 5) інновації та технологічний розвиток, таких як дистанційне зондування Землі, ГІС-технології, прецизійне землеробство (сприяє підвищенню продуктивності та ефективності управління земельними ресурсами).

Забезпечення екологічної безпеки також може відбуватися через належне управління земельними ресурсами шляхом впровадження інноваційних підходів та постійний їх розвиток, адаптуючись до новітніх технологій, змін у законодавстві та екологічних викликів, що зростають. Серед таких підходів сьогодні науковці та практики виділяють наступні [13, 14, 15]: 1) цифровізація і використання геоінформаційних систем для аналізу, планування та моніторингу земельних ресурсів дозволяє точно відстежувати зміни в ландшафті, визначати ризики ерозії, забруднення та інші екологічні проблеми; 2) технології прецизійного

Рис. 3. Ключові напрями удосконалення управління земельними ресурсами

Джерело: запропоновано автором

землеробства, що включають використання дронів, супутникового моніторингу та інших датчиків і дозволяють оптимізувати використання ресурсів (води, добрив тощо), мінімізувати вплив на навколишнє середовище та підвищити урожайність; 3) залучення громадян до процесів прийняття рішень (зокрема через онлайн-платформи) для краудсорсингу ідей та моніторингу земельних порушень; 4) розробка та впровадження методів стійкого землекористування, що враховують збереження біорізноманіття, захист водних ресурсів та боротьбу з ерозією; 5) блокчейн та смартконтракти для забезпечення прозорості та безпеки земельних угод, оскільки автоматизація виконання угод зменшує ризик шахрайства та спрощує бюрократичні процедури; 6) розробка механізмів оцінки та винагородження за надання екосистемних послуг (наприклад збереження лісів), що сприятиме збереженню природи та кліматичній стабільності. Зазначимо й про те, що для належного впровадження у практичну

діяльність таких підходи необхідне комплексне застосування, міждисциплінарна співпраця, підтримка на рівні державної політики та активна участь з боку громадськості.

Особливого значення набуває і необхідність впровадження стандартів екологічної відповідальності, оскільки зазначене є ключовим елементом сталого розвитку. Ці стандарти встановлюють критерії та вимоги для організацій та підприємств у різних галузях, включаючи виробництво, транспорт, енергетику та сільське господарство, щодо ефективного використання ресурсів, мінімізації викидів шкідливих речовин, забезпечення рециклінгу відходів та захисту біорізноманіття.

Стандарти екологічної відповідальності можуть бути міжнародними, національними або галузевими, включаючи ISO 14001 (Системи екологічного менеджменту), EMAS (Екологічний менеджмент та аудиторська схема ЄС) та інші сертифікаційні програми. Вони сприяють не лише захисту довкілля, але

й покращують репутацію компаній, збільшують їхню конкурентоспроможність та відкривають доступ до нових ринків.

Тож, серед рекомендацій щодо покращення стратегій управління, з урахуванням екологічних вимог та активізації ролі громадськості варто виділити: інтеграцію екологічних стандартів; зміцнення законодавчої бази; стимулювання участі громадян у процесах планування, моніторингу та оцінки землекористування через публічні слухання, консультації та електронні платформи для збору пропозицій; використання інноваційних технологій; розвиток освітніх програм. Імплементация представлених рекомендацій сприятиме створенню сталої, ефективної та екологічно відповідальної системи управління земельними ресурсами, сприяючи залученню до цього процесу широкого кола громадян.

Отже, участь громадськості у формуванні політики землекористування є фундаментальним принципом демократичного управління, який сприяє розробці збалансованих, ефективних і справедливих рішень. Оскільки громадська участь в процесі ухвалення рішень дозволяє врахувати різноманітні інтереси, потреби та побажання громадян, забезпечуючи комплексний підхід до управління земельними ресурсами, важливими напрямками у рамках представленої статті варто визнати: інформування та освіти; консультації та залучення; участь у прийнятті рішень; моніторинг та оцінку; промоцію інновацій та кращих практик (рис. 3).

Реалізація представлених напрямів набуває важливості, оскільки громадськість відіграє ключову роль у впровадженні екологічних ініціатив, а активна участь і підтримка необхідні для моніторингу дотримання екологічних норм та стандартів, а також для залучення до екологічного просвітництва та реалізації місцевих проєктів з охорони земельних ресурсів, що сприятиме забезпеченню екологічної безпеки та сталому розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ефективне управління земельними ресурсами в Україні, з огляду на екологічну безпеку та сталий розвиток, вимагає комплексного підходу та активної участі громадськості. Значення земельних ресурсів для економічного зростання, соціальної стабільності та екологічної рівноваги не може бути переоцінене. Проблеми, пов'язані з ефективним використанням та захистом земель, є актуальними та потребують невідкладного розв'язання, особливо в умовах сучасних викликів, включаючи зміни клімату та повномасштабне вторгнення. Залучення громадськості до процесу прийняття рішень у сфері землекористування дозволить роз-

робити більш ефективні та прийнятні для всіх сторін механізми управління, які будуть враховувати не тільки економічні, але й екологічні аспекти, що також сприятиме підвищенню прозорості та відповідальності в цій важливій сфері. Сьогодні посилюється необхідність вдосконалення законодавчої бази, інтеграції екологічних стандартів в політику землекористування та важливість розробки стимулів для застосування сталих практик землекористування. Використання інноваційних технологій може значно підвищити ефективність управління земельними ресурсами, зменшити ризики ерозії та забруднення ґрунтів, а також сприяти збереженню біорізноманіття. Враховуючи представлені дані в статті, важливо також наголосити на потребі посилення співпраці між державою, науковою спільнотою, бізнесом та громадськістю для розробки та реалізації інтегрованих стратегій управління земельними ресурсами, що сприятимуть сталому розвитку та забезпеченню екологічної безпеки в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Т. Калина, С. Шушулков, Т. Арзуманян Земельно-ресурсний потенціал і його роль у сталому розвитку регіону. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2019. 4 (82). С.78-82. URL: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.4.15>
2. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник / М. І. Хилько. К., 2017. 255 с.
3. Потравка Л. О., Дудяк Н. В., Строганов О. О. Умови розбудови земельних відносин у контексті сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Випуск 25, частина 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/25_2_2019ua/16.pdf
4. Екологія землекористування : навч. посіб. / А.М. Третяк, О.С. Будзяк, В.М. Третяк та ін. ; за заг. ред. Третяка А.М. К. : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 178 с.
5. Mapping Cropland Cover Around the World. URL: <https://www.visualcapitalist.com/cp/cropland-world-map/>
6. Земельний ринок в Україні. Аналітичний огляд. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/10/Analitichnii---oglyad-stanu-zemelnogo-rinku-v-Ukraini.-Drugii---kvartal-2023.pdf>
7. Петько С. Цифровий прорив республіки Корея у сфері державного урядування. *Економіка та суспільство*. 2022. (42). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-47>
8. Архипова Є.О., Дмитренко Н.О. Досвід впровадження електронного урядування в Естонії та його імплементація в Україні. *Молодий вчений*. № 11 (26) Частина 3 листопад, 2015 р.
9. Михайловська О. В., Католик М. А., Коваленко С. В. Проблеми комунікаційних зв'язків у системі публічного управління: стан та перспективи. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління*

і адміністрування, 2023 р., № 2 (80). С.32-36. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.2.6>

10. Фоміна С. В. Локальні форми прямої демократії в європейських країнах. *Право і суспільство*. 2022. № 5. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/4.pdf

11. Чала В.С., Орловська Ю.В., Глуценко А.В. Європейські практики інвестування зеленого будівництва: Підручник Д.: ПДАБА. 2023. 148 с.

12. Неприбуткова незалежна громадська організація. Онлайн-медіа «Громадське». URL: <https://hromadske.ua/posts/lisi-amazoniyi-blizki-do-znishennya-chi-mozhna-ce-zupiniti>

13. Управління земельними ресурсами: [навчальний посібник] / Г.І. Шарий, В.В. Тимошевський, Р.А. Міщенко, І.А. Юрко. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 172.

14. Пуцентейло П.Р., Костецький Я. І., Брик М. М. Цифровізація управління земельними ресурсами: світовий досвід та вітчизняні реалії. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/970>

15. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціолізації, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.М. Курильців, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк; [за заг. ред. А.М. Третяка]. – Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 227 с.